

Ìvařko, Olena / Kogut, Svìtlana

Полїкультурна освіта на Україні: вїбранї проблеми термінологїї

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 21, 133-145

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Олена ІВАШКО
Світлана КОГУТ

Полікультурна освіта на Україні: вибрані проблеми термінології

Постановка проблеми

В Законі України “Про освіту” (1991) сказано, що освіта — це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального й економічного розвитку суспільства і держави. Отже, освіта в Україні не може залишатися поза значними глобалізаційними процесами, які сьогодні переживає весь світ. Попри значну кількість позитивних сторін, глобалізація ставить перед освітою й певні виклики. Серед інших – як підготувати молодь до життя в умовах полікультурного розмаїття, як і за допомогою чого формувати готовність до співпраці у світовому контексті, і, що не менш важливо, як у цьому процесі зберегти свої етнокультурні та соціально-економічні надбання?

У цьому контексті вимогою часу для усіх ланок освіти України стає реалізація полікультурного підходу у навчально-виховному процесі. Відтак актуалізуються компаративні наукові пошуки, спрямовані на дослідження ретроспективи реалізації полікультурного підходу в освіті закордоння, його впровадження у практику й перспективи розвитку. Цікавим для України для порівняльного дослідження є досвід Республіки Польща, адже у цих двох країн є багато спільного як в історичній, так і в соціально-культурній сферах.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Для науково-освітнього простору України дослідження ідей полікультурної освіти є відносно новою проблематикою. Але разом з тим,

дослідження й наукові розвідки вже активно реалізуються за багатьма напрямками, а саме: *теорія і практика полікультурної освіти* (Р. Агадуллін, О. Алексеева, Л. Гончаренко, Я. Гулецька, О. Гуренко, В. Кузьменко, Н. Шульга, Н. Якса та ін.); *сутність полікультурного виховання* (А. Гулідова, І. Лощенова, В. Погребняк, Г. Розлуцька, А. Солодка та ін.); *формування полікультурної компетентності у вчителів і майбутніх вчителів* (Л. Гончаренко, В. Кузьменко, І. Лощенова, І. Соколова), *школярів* (Л. Перетяга, І. Родигіна та ін.); *формування полікультурної особистості вчителя* (Л. Воротняк, Я. Гулецька, І. Сусліна та ін.); *розвиток полікультурної освіти за кордоном* (Л. Гончаренко, Я. Гулецька, М. Кізім, В. Кузьменко, Л. Пуховська та ін.); *зв'язок полікультурної та неперервної освіти* (С. Сисоева), *інформаційних технологій* (В. Осадчий), *дошкільної освіти* (Л. Зданевич, Н. Мельник), *середньої освіти* (Г. Розлуцька), *професійної підготовки* (О. Сухомлинська, І. Соколова та ін.).

Державну політику з питань міжнаціональних відносин, вимог до полікультурної освіти і виховання дітей та молоді висвітлено в Законах України “Про освіту” (1991), “Про загальну середню освіту” (1999), Державній національній програмі “Освіта” (Україна. XXI століття) (1993), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (проект) (2012). Основні положення щодо формування полікультурної особистості закладено в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2004), Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011), Державному стандарті початкової освіти (2011).

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз понять проблеми полікультурної освіти в Україні.

Завдання дослідження: проаналізувати сутність основних дефініцій дослідження; здійснити порівняльний аналіз понять полікультурної освіти українських та польських науковців; представити наявний досвід впровадження полікультурної освіти у процес навчання у вищій школі.

Основний зміст статті

Українська система освіти сьогодні повною мірою не відповідає вимогам часу й не забезпечує можливості задоволення освітніх потреб школярів, студентів. Для неї характерними є такі проблеми: зниження якості навчання, брак педагогічних працівників, консервативність у змісті й технологіях навчання. Ці проблеми мають доволі широку і світову географію. Зокрема, у документах ЮНЕСКО XXI століття оголошене століттям освіти, і тут йдеться про кризу освіти в усьому світі та необхі-

дність розроблення суттєво нової моделі¹. Нова модель освіти мала б за мету вирішувати нові освітні завдання та проблеми, спричинені глобалізаційними та інтеграційними тенденціями, такими як розвиток науково-технічного прогресу, міграційні процеси, взаємопроникнення культур тощо.

Посилаючись на „Національну доктрину розвитку освіти” (2002 р.), зазначимо, що вагомим завданням на сучасному етапі розвитку освіти України є інтеграція у міжнародний науково-освітній простір. Як один із шляхів інтеграції у міжнародний простір на державному рівні варто розглядати укладені за роки незалежності Україною 146 міжнародних угод про співробітництво в галузі освіти і науки з більш ніж 70 країнами світу. Сьогодні в Україні навчаються понад 44 тис. іноземних студентів, чисельність яких щорічно зростає на 10%. За динамікою прийому і загальної чисельності іноземних громадян Україна входить до першої десятки країн світу². Наступні кроки за науково-педагогічними колективами, це пошук шляхів оновлення змісту освіти, запровадження нових технологій роботи на засадах полікультурності.

У дослідженні проблеми полікультурності варто почати з аналізу самого поняття. Доречними у цьому плані є результати компаративних досліджень. Перш ніж зорієнтувати увагу на порівнянні дефініцій понять проблеми полікультурності українських й польських науковців, розглянемо тлумачення поняття «multicultural education», поданого у міжнародній енциклопедії освіти [International Encyclopedia of Education – Vol.7. Oxford, Pergamon Press, 1994] – це педагогічний процес, в якому репрезентуються дві або більше культур, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою.

Варто зазначити, що в українській педагогічній науці немає фіксованого перекладу терміна «*multiculturalism*», який трактується польською як «*wielokulturowość*», а українськими вченими як «*полікультурність*» («*полікультура*») (В. Болгаріна, Л. Гончаренко, А. Солodka, Н. Якса), «*багатокультурність*» (Я. Пилипинський), «*полікультуризм*» (Н. Шульга). Зауважимо, що ці терміни в українській педагогіці використовуються як синоніми. Істотно відрізняються в українській і польській педагогіці терміни «*полікультурність*» і «*міжкультурність*», «*полікультурна освіта*» і «*міжкультурна освіта*». Розкриємо найголовніші відмінності між ними.

Українські науковці визначають поняття «*полікультурність*» (полікультура) як систему соціально-духовних цінностей, спрямованих на формування та відтворення різноманітних багатогранних зв'язків і взаємин

¹ В.В. Ягупов, Педагогіка: Посібник. К., 2002. с. 217.

² К.В. Балабанов, Інтернаціоналізація як фактор конкурентоспроможності вищої освіти України і важлива умова полікультурної освіти, Проблема полікультурності у неперервній професійній освіті: наук. видання, за ред. К.В. Балабанова, С.О. Сисоевої, І.В. Соколової. – Маріуполь: Ноулідж (донецьке відділення), 2011. – с. 21.

між представниками різних національностей з метою всебічної гармонізації відносин та загального прогресу, а також як здатність освіти і виховання навчити школярів сприймати різноманіття культур, репрезентувати культуру як складний процес взаємодії всіх типів локальних культур, здатність створити умови для формування толерантності й розвитку інтеркультурної комунікації школярів³.

Разом з тим, український дослідник Я. Пилипинський пропонує вживати термін «багатокультурність» для відтворення українською мовою загальноновживаного терміна «*multiculturalism*». Це й варіант офіційно вживає уряд Канади, подаючи українською мовою «Канадський Акт Багатокультурності» від 1988 року⁴.

Схожої думки дотримуються автори навчально-методичного посібника «Людина в полікультурному суспільстві», які вважають, що *багатокультурність* – це стан суспільства, характерний для деяких поліетнічних держав, де наявні кілька етнічно різних культур. Різні етнічні культури не просто існують, наприклад, формально, а розвиваються практично, часто користуючись підтримкою з боку держави, що виявляється в реалізації спеціальних програм, розвитку й підтримці цих культур. У тій чи іншій формі багатокультурність як явище існує майже в усіх поліетнічних країнах⁵.

Поряд з терміном багатокультурність, уживається термін *полікультуризм*. На думку Н. Шульги, – це побудова освіти на принципі культурного плюралізму, визнання рівноцінності всіх етнічних і соціальних груп, що складають певне суспільство, недопущення дискримінації людей за ознаками національної або релігійної належності, статі чи віку. Полікультуризм в освіті допомагає перетворити різноманітність суспільства на корисний фактор його розвитку, забезпечує більш швидку адаптацію людини до умов існування, що змінюються, допомагає йому сформувати більш багатогранну картину світу⁶.

³ Н.В. Якса, Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: моногр., Н.В. Якса. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.

⁴ Я. Пилипинський, Сучасна багатокультурність має міцне українське коріння, Ярослав Пилипинський, Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини, гол. ред. М.Т. Мартинюк. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2009. – Ч. 2. – с. 258–268.

⁵ Людина у полікультурному суспільстві: навч.-метод. посібник для викладачів вищих навч. закладів з курсу за вибором для студ. соціогуманітарних спец., О.І. Пометун, Л.Ю. Султанова та ін. – К.: Інжиніринг, 2010. – с. 238.

⁶ Н.В. Шульга, Полікультурна освіта молоді в контексті процесів глобалізації, Н.В. Шульга, Збірник наукових праць Уманського університету. – К.: Міленіум, 2005. – Ч. 1. – с. 268.

Щодо терміну «*мультикультуралізм*», то його українські вчені розглядають як політику та ідеологію держави щодо етнічного та культурного розмаїття сучасних західних суспільств⁷. Як бачимо, сутність наведених тлумачень подібна.

Цікавими є підходи щодо тлумачення термінів у авторів українського навчального посібника «Громадянська освіта» для 11 класу. Так, під «полікультурністю» вони розуміють «гармонійне й справедливе об'єднання в суспільстві різних культур, етнічних і релігійних груп, між якими існують сталі дружні зв'язки й відкриті відносини, які передбачають рівноправність, толерантність, взаємоповагу й визнання рівноцінності кожної з них»⁸. Натомість під «*мультикультурністю*» – «співіснування в суспільстві різних культур, що не мають між собою сталих зв'язків і представники яких нейтрально ставляться одні до інших»⁹. Як бачимо, перший термін є близьким за значенням до польського терміна «*miedzykulturowość*», а другий – до терміна «*wielokulturowość*».

На позначення освітнього напрямку на засадах полікультурності українські дослідники використовують такі поняття, як «*полікультурна освіта*» (Р. Агадулін, Я. Гулецька, Л. Супрунова, О. Ковальчук, Н. Якса тощо), «*полікультурне виховання*» (В. Бойченко, І. Лощенова, Г. Розлуцька, О. Сухомлинська, А. Солодка), «*мультикультурна освіта*» (Н. Якса), «*багатокультурна*» освіта (Я. Гулецька).

Розглянемо ґрунтовніше сутність зазначених понять проблеми полікультурності в освітньому напрямі. Зауважимо, що «Український словник зарубіжних термінів» подає таке визначення «*полікультурної освіти*» – це компонент загальної освіти, спрямований на краще розуміння інших культур, який сприяє встановленню дружніх відносин, взаєморозумінню між представниками різних культур країни та вихованню в душі не насильства й віротерпимості¹⁰.

Окрім зазначеного, є й інші наукові підходи до визначення терміну «полікультурна освіта» українськими дослідниками.

По-перше, це освіта, що включає організацію і зміст педагогічного процесу, в якому представлені декілька культур з метою сприяння розвитку їх взаєморозуміння і взаємодії, засвоєнню знань про різні культурні світи, усвідомленню загального й особливого в різних картинах

⁷ Людина у полікультурному суспільстві: навч.-метод. посібник для викладачів вищих навч. закладів з курсу за вибором для студ. соціогуманітарних спец., О. І. Пометун, Л. Ю. Султанова та ін. – К.: Інжиніринг, 2010. – с. 243.

⁸ Л.А. Гончаренко, Ознайомлення учнів з основами полікультурності на уроках гуманітарних дисциплін, Л.А. Гончаренко, Таврійський вісник освіти: наук.-метод. журнал. – 2003. – № 3. – с. 149–152.

⁹ Там само. – с. 151–152.

¹⁰ Короткий енциклопедичний словник зарубіжних педагогічних термінів, за ред. І.Г. Тараненко, Б.Ф. Мельниченко, Г.В. Степенко. – К.: ІСДО, 1995. – 68 с.

життя та культурних цінностях (Н. Якса). Як зазначає дослідниця, сучасна педагогіка розглядає «полікультурну освіту» не тільки як засіб зниження соціального напруження в суспільстві, а й як інструмент формування в особистості цілісного поліфонічного бачення світу. До основних компонентів полікультури (полікультурності) Н. Якса відносить культуру мислення, почуттів, дій, відносин, мови, особливостей менталітету різних народів. Усі вони взаємопов'язані та взаємозумовлені¹¹.

Близьким до визначення Н. Якси є визначення Р. Агадулліна, який розглядає «полікультурну освіту» – як нову освітню стратегію (новий напрям у педагогіці), що визначає структурно-змістову організацію навчально-виховного процесу, характер викладання шкільних дисциплін і методику виховної роботи на основі принципів гуманізму, демократизму, культурного діалогу, врахування культурно-психічних чинників розвитку особистості¹².

По-друге, це спосіб допомогти особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їх прагненні до світу, прогресу через культурний розвиток (за О. Гуренко)¹³. На думку його думку, термін «полікультурна освіта» є калькою сформованого в 1970 р. у західній інтелектуальній культурі поняття «multicultural education». Натомість Н.В. Якса виділяє «мультикультурну освіту» як: 1) концептуальний ідеологічний напрям в освітній практиці сучасного демократичного суспільства; 2) освітню стратегію, яка представляє послідовні освітні процеси (організація, реалізація, результат), метою якої є вирішення освітніми засобами проблем, що виникають у суспільстві в ході еволюції національних держав і постколоніальних міграційних процесів¹⁴.

По-третє, це багатоаспектне поняття, яке об'єднує різні підходи до розв'язання проблем расової, культурної та етнічної неоднорідності суспільства (за Н. Шульгою)¹⁵.

¹¹ Н.В. Якса, Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: моногр., Н.В. Якса. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.

¹² Р.Р. Агадуллін, Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект, Р.Р. Агадуллін, Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3(44). – с. 23.

¹³ О.І. Гуренко, Полікультурна освіта в Україні: до сутності поняття, О.І. Гуренко, Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2009. – № 1. – с. 95–103.

¹⁴ Н.В. Якса, Тезаурус з проблеми міжкультурної взаємодії: Словник, Автор укладач Н.В. Якса– Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – с. 82.

¹⁵ Н.В. Шульга, Полікультурна освіта молоді в контексті процесів глобалізації, Н.В. Шульга, Збірник наукових праць Уманського університету. – К.: Міленіум, 2005. – Ч. 1. – с. 266–277.

Натомість Я.Г. Гулецька вказує, що багатокультурна (полікультурна) освіта – це засіб протистояти расизму, упередженням, ксенофобії, етноцентризму, ненависті, заснованій на культурних розбіжностях; педагогічна спроба допомогти тим, хто навчається, зрозуміти свою культуру, роль узагальнень і стереотипів у комунікації між різними культурами, усвідомити своє «Я», знайти відповідь на питання «хто я такий (така)?»¹⁶.

Варто зазначити, що в українській сучасній педагогіці, як показує теоретичний аналіз змісту понять проблеми полікультурності, немає чіткого розмежування термінів «полікультурна освіта» та «міжкультурна освіта». У багатьох наукових розвідках вони використовуються як синоніми. Так, наприклад, І. Лоценова та Я. Гулецька вважають, що терміни «багатокультурний», «мультикультурний» і «полікультурний» є синонімами, які мають різне походження – російське, грецьке та латинське.

Поряд із наведеними термінами, які у більшості випадків є зрозумілими і мають свої відповідники у інших мовах, українська педагогічна наука оперує й іншими поняттями що визначають результативність впровадження полікультурного підходу в навчально-виховний процес різних ланок системи освіти. Так введено в обіг й активно використовуються поняття *міжкультурна компетентність / компетенція* (відповідає за значенням польському терміну «międzynakulturowa kompetencja») і *полікультурна компетентність / компетенція* (польський відповідник «wielokulturowa kompetencja»).

При розгляді названих термінів варто наголосити, що українські терміни «компетенція» і «компетентність» мають лише один польський відповідник – «competencja», який трактується як здатність до особистісної самореалізації, що є основною умовою виховання, здатність до виконання певних завдань, яка є результатом процесу навчання¹⁷.

Та відомо, що в українській педагогіці існує відмінність між термінами «компетенція» і «компетентність». Так, «компетенція» визначається як «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; знання, досвід»¹⁸. А «компетентність» – це добра обізнаність із чим-небудь¹⁹, достатньо високий рівень володіння людиною тією або іншою діяльністю чи системою знань, володіння людиною певною компетенцією, що

¹⁶ Я.Г. Гулецька, Особливості полікультурної освіти учителів в університетах США, Я.Г. Гулецька, Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. пр. – К.: Екмо, 2007. – Вип. 2. – с. 22.

¹⁷ W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny, W. Okoń. – Warszawa: Wyd. Akad. „Żak”, 1998. – s. 175.

¹⁸ С.О. Сисоева, Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання, С.О. Сисоева, І.В. Соколова. – К.; Маріуполь: ЕКМО, 2010. – с. 118.

¹⁹ Новий тлумачний словник української мови: в 3 т., [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – 2 вид. – К.: Аконтіт, 2005–2006. – Т. 1: А–К. – 2006. – с. 874.

включає власне ставлення до неї, а також до предмета діяльності²⁰. Зважаючи на ці дефініції, вважаємо, що під «*полікультурною компетентністю*» варто розуміти знання з культури інших національностей, етнічних, а також культурно відмінних груп, а під «*полікультурною компетентністю*» – уміння застосовувати ці знання на практиці в полікультурному середовищі.

У наукових розвідках українських вчених активно досліджується процес формування полікультурної компетентності школярів, студентів тощо. Наведемо опрацьовані підходи до навчання основ полікультурної освіти (за Н. Шульгою):

- *опис історичного внеску або здобутку нації в культуру суспільства* (цей підхід може включатися до навчальних матеріалів школярів і студентів, доповнюючи вже наявну програму, що допомагає подолати упередження й неправдиві стереотипи щодо культур інших націй на тлі вивчення культурних особливостей власної культури);
- *прийняття рішень і соціальних дій* (побудований на тому, що учні в пошуках відповіді на поставлені питання самостійно розв'язують проблеми в експериментальних умовах, аналізуючи ситуацію, в якій перебуває та чи інша культурна група. Мета такого підходу – навчити дітей мислити, аналізувати, приймати конкретні рішення на основі власних спостережень);
- *трансформаційний підхід* (передбачає трансформацію матеріалу про етнічні групи в межах загальноосвітньої шкільної чи вузівської програми. Це змінює навчальну програму таким чином, що учні мають можливість оцінити ситуацію безпосередньо з позиції певної культурної групи)²¹.

Безсумнівно, ідеями полікультуралізму пронизані усі ланки нашого життя. Та найяскравіше, у методологічному плані, ідеї полікультурної освіти почали реалізовуватися у загальноосвітній школі. Так, досліджуючи полікультурну освіту в Україні, О. Гуренко наводить моделі полікультурної шкільної освіти, в яких враховано вимоги до змісту й організації навчально-виховного процесу в умовах полікультурності²². Це: *дидактична модель* (розуміння культури спирається на знання з історії, традицій і звичаїв, які є необхідними для ефективної взаємодії з її представниками);

²⁰ С.О. Сисоєва, Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання, С.О. Сисоєва, І.В. Соколова. – К.; Маріуполь: ЕКМО, 2010. – с. 123.

²¹ Н.В. Шульга, Полікультурна освіта молоді в контексті процесів глобалізації, Н.В. Шульга, Збірник наукових праць Уманського університету. – К.: Міленіум, 2005. – Ч. 1. – с. 270.

²² О.І. Гуренко, Полікультурна освіта в Україні: до сутності поняття, О.І. Гуренко, Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2009. – № 1. – с. 102.

експериментальна (власний досвід є найбільшим джерелом знань); *культу-рно-специфічна* (учні повинні розуміти особливості взаємодії з представниками окремої культури); *загальнокультурна* (негативні стереотипи і упередження заважають гармонійним міжетнічним відносинам); *когні-тивна* (надання учням інформації про культури і міжкультурні відмінності); *емоційна* (орієнтована на трансформацію установок, пов'язаних з міжкультурною взаємодією, ставленням до інших людей); *поведінкова* (формує вміння і навички, що підвищують ефективність спілкування).

Враховуючи дослідження українських педагогів, зазначимо, що навчально-виховний процес загальноосвітньої середньої школи має ґрунтуватися на *принципах*:

- *гуманізму* – означає визнання людини як основної цінності світової цивілізації, її прав на свободу, щастя, розвиток і виявлення всіх здібностей незалежно від расової, етнічної й культурної належності;
- *толерантності* – визнання рівноправності й рівноцінності всіх народів та їхніх культур, відмова від культурно-освітньої монополії у ставленні до інших народів;
- *культуродоцільності* – передбачає здійснення громадянського виховання в єдності з глибоким і всебічним вивченням історико-культурного розвитку всіх народів, які проживають в Україні, що забезпечує гармонійний синтез громадянських та етнокультурних складових особистості;
- *діалогу культур* – спрямований на усвідомлення культурної багатогранності й поліфонічності світу, організацію освітньої діяльності як діалогу культур у просторі й часі;
- *етнопсихологізації* – передбачає на основі врахування ментальних особливостей народів створення оптимальних умов для прилучення цих народів до інших культур;
- *етнопедагогізації* – виховання школярів з опорою на національні традиції, обрядовість, звичаї народів України;
- *полілінгвізму* – передбачає спрямованість навчання на опанування учнями кількох мов, серед них мов народів, які проживають поряд, що є обов'язковою умовою успішного прилучення до інших культур і одним з основних показників готовності до плідної діяльності в полікультурному середовищі;
- *системності* – визначає цілісність, взаємозв'язок і взаємозумовленість усіх складових полікультурної освіти;
- *діяльнісному принципі* – полягає в орієнтації навчання й виховання на опанування школярами вмінь і навичок позитивної взаємодії з представниками інших етнокультурних систем²³.

²³ Р.Р. Агадуллін, Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект, Р.Р. Агадуллін, Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3(44). – с. 18–29.

Щодо структури змісту полікультурної освіти, то вона (за Р. Агадуллінім) бачиться так: розвиток соціокультурної ідентифікації учнів як умова розуміння і входження в полікультурне середовище; опанування основними поняттями, що визначають розмаїття світу; виховання позитивного емоційного ставлення до розмаїття культур; формування вмінь, складових поведінкової культури світу. Як зазначає дослідник, добираючи зміст полікультурної освіти, важливо, по-перше, враховувати соціокультурне оточення учнів (етнічний і конфесійний склад, настанови й упередження, що панують в оточенні та індивідуальні інтереси школярів до проблем полікультурного суспільства чи окремих соціокультурних груп). По-друге, необхідно також звертати увагу на етнічні й соціально-економічні особливості регіону. По-третє, слід враховувати методологічні, методичні й особистісні можливості як окремого педагога, так і педагогічного колективу кожної освітньої установи в цілому. Згідно поглядів Р. Агадулліна, найважливішою умовою для реалізації завдань полікультурної освіти є організація навчально-виховного процесу на основі діалогового підходу, що визначається як сукупність методів, форм і засобів навчання й виховання, які сприяють усвідомленню учнями поліфонічності й багатогранності світу, відносності істин, своїх інтересів і цінностей та їх узгодженню з потребами й настановами інших²⁴.

Окрім наведених структурних підходів, науковці розглядають полікультурну освіту, визначаючи її рівні. Так, І. Соколова визначає *етнічний, громадянський і глобальний* рівні полікультурної освіти. Перший рівень означає прилучення до культури свого етносу і знайомство з етнокультурною іншими народів, формування толерантного ставлення до інших людей, освоєння культури міжнаціонального спілкування. Другий рівень передбачає розвиток громадянської позиції, патріотичних почуттів, усвідомлення себе громадянином країни, Європи, світу тощо. Третій рівень означає усвідомлення системи знань про права і свободу людини, спрямованих на формування позитивного досвіду спільного співіснування у полікультурному суспільстві²⁵.

Полікультурна освіта на вищих її щаблях виконує і певний функціональний репертуар, це — гуманітарна, соціальна й культурологічна функції. На думку Т.Б. Поясок, *гуманітарна функція* сприяє формуванню справжнього громадянина, незалежно від його національності, який усвідомлює свою приналежність до певного народу і суспільства. Реалізація цієї функції забезпечується створенням сприятливих умов для

²⁴ Там само. – с. 23.

²⁵ І.В. Соколова, Соціокультурна ідентичність і полікультурна освіта: педагогічний дискурс, І.В. Соколова, Edukacja w społeczeństwach wielokulturowych, red. W. Kremień, T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, S. Sysojewa. – Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet w Białymstoku, 2012. – s. 324.

розвитку здібностей кожного студента, розвитку гармонійної особистості на основі духовних цінностей рідної та інших культур. *Соціальна функція* передбачає залучення студентів до суспільного життя, засвоєння соціального досвіду, культури, адаптацію до швидкозмінних умов життя, освіти, соціального устрою. *Культурологічна функція* полікультурної освіти – це розуміння культури міжнародного спілкування у взаємозв'язку національної свідомості із загальнолюдськими цінностями, що забезпечується створенням умов для розвитку варіативності в самій культурі й освіті, зверненням до загальнолюдських цінностей культури²⁶.

Розглянемо як виглядає на практиці впровадження деяких з елементів полікультурної освіти в систему навчання на прикладі двох вищих навчальних закладів, які хоч і територіально розміщені у різних регіонах України, та, це не заважає реалізовувати спільні наукові проекти. А саме – Український католицький університет (м. Львів) та Маріупольський державний університет.

Особливістю навчального закладу Український католицький університет є те, що у ньому спільно навчаються представники різних культур, які презентують різні національні звичаї і традиції. В таких умовах перед викладачами й працівниками навчального закладу стоїть непросте завдання – формування такої спільноти учіння, яка, за умови збереження української національної ідентичності, з урахуванням загальнолюдських християнських цінностей сприяла б інтеграції студентської молоді у світовий соціокультурний простір, засвідчуючи толерантне, шанобливе ставлення до представників інших культурних, етнічних, та релігійних груп.

У практиці викладачів університету використання комплексу методів і форм, які сприяють формуванню полікультурної компетенції, серед інших – вивчення іноземних мов, диспути, листування електронною поштою, проведення зустрічей й організація виступів знаних науковців та викладачів з різних країн, у т. ч. й у режимі он-лайн, виконання індивідуальних студентських історико-соціальних проектів полікультурного характеру, вивчення шляхів конструктивного розв'язання конфліктів, реалізація міжнародних проектів соціального змісту тощо. Український католицький університет активно співпрацює з низкою престижних міжнародних освітніх фондаций, у тому числі Фондацією імені Фулбрайта в Україні, Програмою міжнародних досліджень та обмінів (IREX), Світовою, Європейською та Американською федераціями католицьких університетів. Така співпраця, безсумніву, надає значні можливості як студентів, так і викладачів для пізнання особливостей культури інших національностей, і на цій основі формування полікультурної компетентності.

²⁶ Т.Б. Поясок, Полікультурність у вищій економічній освіті, Т.Б. Поясок, Проблеми полікультурності у неперервній професійній освіті: наук. видання, за ред. К.В. Балабанова, С.О. Сисоєвої, І.В. Соколової. – Маріуполь: Ноулідж (донецьке відділення), 2011. – с. 66–70.

Різноманітність етнічного складу Донбаського регіону сприяла проведенню полікультурної політики в навчальних закладах. Розглянемо особливості реалізації принципу полікультурності в Маріупольському державному університеті. В університеті викладаються англійська, італійська, німецька, новогрецька, польська, російська, французька мови та іврит. За підтримки численних іноземних партнерів в Університеті працюють: представництво Інституту українсько-грецької дружби та елліністичних досліджень, освітньо-культурні центри Італії, КНР, Ізраїлю, Греції, Польщі, в яких студенти мають можливість безкоштовно вивчати мову і культуру певної країни. Результатом багаторічної діяльності Маріупольського державного університету є: проведення міжнародних конференцій пов'язаних з проблемою полікультурності (2009, 2011), Днів Європи в Маріуполі (2009), щорічне проведення Днів італійської культури, Тижня італійської мови у світі, Днів ізраїльської культури, Днів новогрецької мови та культури тощо. Понад 300 студентів та викладачів щорічно беруть участь у наукових і культурно-освітніх зарубіжних стажуваннях у 20 країнах світу. На кафедрі англійської мови організовано роботу студентського товариства «Актуальні проблеми міжкультурної комунікації», на засіданнях якого студенти й викладачі активно обговорюють питання, пов'язані з полікультурною тематикою.

Висновок

Отже, проведений теоретичний аналіз змісту термінології проблеми полікультурної освіти дає можливість краще зрозуміти відмінне і спільне у їхньому тлумаченні в порівнянні з польськими термінами. Це, у свою чергу вказує на неминучість процесів запровадження елементів полікультурної освіти у всіх ланках системи освіти, визначати її складові і, таким чином, ефективніше провадити життя у обставинах, що часто змінюються.

Анотація

Попри значну кількість позитивних сторін, глобалізація ставить перед освітою й певні виклики. Серед інших – як підготувати молодь до життя в умовах полікультурного розмаїття, як і за допомогою чого формувати готовність до співпраці у світовому контексті, і, що не менш важливо, як у цьому процесі зберегти свої етнокультурні та соціально-економічні надбання? У цьому контексті вимогою часу для усіх ланок освіти України стає реалізація полікультурного підходу у навчально-виховному процесі.

У статті авторами здійснено спробу теоретико-практичного аналізу понять проблеми полікультурної освіти в Україні. Проаналізовано сутність основних дефініцій дослідження; здійснено порівняльний аналіз понять полікультурної освіти українських та польських науковців; представлено наявний досвід впровадження полікультурної освіти у процес навчання у загальноосвітній та вищій школі.

Summary

Multicultural education in Ukraine: theoretical and practical concepts

Despite many positive aspects, globalization challenges the system of education. For example, how to prepare young people for the life in a multicultural society and how to form readiness to cooperate in the world context and what's more important how to save one's ethno-cultural and socio-economic achievements in this process? In this context, the requirement of time for all levels of education in Ukraine is the implementation of a multicultural approach into educational process.

In this paper the authors made an attempt to analyze the theoretical and practical concepts of the problem of multicultural education in Ukraine. The meaning of the basic definitions of the research has been carried out. The comparative analysis of Ukrainian and Polish terms on multicultural education has been considered. The experience of the implementation of multicultural education into Ukrainian secondary and higher education has been presented.